УДК 343.3/7(477)

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФУ ТА ВИПРАВНИХ РОБІТ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА (РОЗДІЛ X ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

В. І. Борисов, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків;
Г. С. Крайник, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Покарання визнають особливою формою державного примусу, що застосовується уповноваженими органами від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Воно полягає у тому, що засуджений зазнає певних особистих втрат, тобто передбачених кримінальним, кримінальним процесуальним, кримінально-виконавчим законодавством обмежень прав та свобод особи, і має на меті не тільки кару, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як ним, так і іншими особами, тягне судимість. Значне місце з-поміж заходів кримінально-правового примусу посідають покарання, що не пов'язані з позбавленням волі. Застосування таких покарань, особливо за умисні злочини невеликої тяжкості та необережні, надає судам широкі можливості щодо індивідуалізації державного примусу до осіб, які підлягають засудженню, з урахуванням їх особистості, обставин вчинення злочину, суспільної небезпечності діяння. Серед таких покарань зазвичай виділяють штраф та виправні роботи, майнові

© Борисов В. І., Крайник Г. С., 2016

обмеження яких є достатніми для виправлення більшості засуджених та запобігання вчиненню ними нових злочинів.

Дослідженню штрафу та виправних робіт як видів покарань присвячено роботи Н. О. Гуторової, Т. А. Денисової, О. О. Книженко, В. П. Козирєвої, В. Т. Маляренка, Н. А. Орловської, Ю. А. Пономаренка, В. О. Попраса, Д. В. Соларьової, В. М. Трубникова, В. І. Тютюгіна, Ю. В. Філея, О. І. Шинальського, Ю. В. Шинкарьова та інших науковців.

Метою статті є дослідження питань застосування штрафу та виправних робіт за злочини проти безпеки виробництва, а також формування пропозицій з удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Застосування кримінального покарання, досягнення його мети має важливий вплив на характер та динаміку злочинності, є засобом охорони правопорядку, запобігання злочинним проявам [1, с. 3]. Відправну роль в обранні кримінального покарання відіграють санкції норм законів про кримінальну відповідальність. У них законодавець не лише закріплює міру державного примусу, що може бути застосована до особи, яка буде визнана винною у вчиненні злочину, а й узагальнено відображає характер і ступінь суспільної небезпечності забороненого діяння, визначеного у диспозиції відповідної норми Кримінального кодексу України (далі – КК). Саме суспільна небезпечність як провідна ознака певного виду злочину виступає підґрунтям для визначення видів покарань та їх розмірів у санкції норми закону про кримінальну відповідальність.

Із погляду О. О. Книженко, кримінально-правові санкції перебувають у діалектичному зв'язку, а тому є взаємообумовленими та взаємозалежними, оскільки, з одного боку, вони є формою закріплення кримінально-правового примусу, а з другого – кримінально-правова норма, закріпивши заходи кримінально-правового характеру, розкриває їхній зміст. Із розвитком соціально-економічних, політичних формацій цілком закономірним і природним є прагнення законодавця до прийняття справедливого кримінального закону навзагал і справедливих санкцій зокрема [2, с. 335]. Ю. В. Філей, формулюючи вимоги до санкцій, слушно зауважує, що конкретна кримінально-

правова санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою та узгоджуватися з іншими санкціями [3, с. 34].

Що стосується караності злочинів проти безпеки виробництва, то вона визначається низкою характерних властивостей, притаманних цим злочинам. Усі вони є злочинами з матеріальним складом, їх об'єктивна сторона має повний розвиток лише за умови настання суспільно небезпечних наслідків, зазначених у нормах розділу X Особливої частини КК. Усі наслідки пов'язані або зі спричиненням шкоди життю чи здоров'ю потерпілого, або зі створенням реальної загрози такого спричинення. Певні з них можуть бути виключно тяжкими. Разом із тим за формою винного ставлення до таких наслідків зазначені злочини є необережними. Їх суб'єкти до вчинення злочину були у своїй більшості законослухняними громадянами, вчинили злочин уперше, здійснювали в цілому корисну та необхідну для суспільства виробничу діяльність. Урахування зазначених властивостей дозволило визначити ще до прийняття КК 2001 р. та уведення до його Особливої частини розділу «Злочини проти безпеки виробництва» відправні положення щодо формування санкцій за такі злочини:

1) санкції за вказані злочини повинні бути достатньо гнучкими, щоб у суду була можливість індивідуалізації покарання залежно від *тяжкості наслідків та ознак суб'єкта*;

2) санкції необхідно ранжувати залежно від *тяжкості настання можливих наслідків, що заподіюють шкоду об'єкту злочину; чим вищим є установлений регулятивними нормами рівень безпеки і небезпечнішою є очікувана шкода, тим суворішою повинна бути санкція*;

3) за діяння, криміналізація яких зумовлена застосуванням до суб'єкта дисциплінарної або адміністративної преюдиції, уявляється можливим застосовувати *штрафи, обмеження волі, та, можливо, арешт – залежно від режиму відбування цього покарання на момент винесення вироку*;

4) виходячи з мети загального запобігання злочинам проти безпеки виробництва, *необхідно зберегти санкції у виді позбавлення волі лише у випадках настання таких наслідків, як-от: людські жертви, виробничі катастрофи та ін.*;

5) з метою спеціального запобігання необхідно передбачити *факультативним додатковим покаранням позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (окрім тих частин статті, де воно буде передбачене як основне покарання*) [4, с. 353, 354].

У КК, що був прийнятий 5 квітня 2001 р., питання караності за злочини проти безпеки виробництва вирішено у такий спосіб: санкції норм розділу X Особливої частини КК містять як основні, так і додаткові покарання; зазначені в санкціях покарання знаходяться між собою у певному взаємозв'язку і взаємодії та відповідають положенням ст. 51 КК; санкції розташовані в порядку відповідно до ступеня їх суворості [5].

Основними покараннями визначені: штраф (ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275 КК); виправні роботи (ч. 1 та ч. 2 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 та ч. 2 ст. 275 КК); обмеження волі (ч. 1 та ч. 2 ст. 271, ч. 1 та ч. 2 ст. 272, ч. 1 та ч. 2 ст. 273, ч. 1 ст. 274, ч. 1 та ч. 2 ст. 275 КК); позбавлення волі (ч. 2 ст. 271, ч. 2 ст. 272, ч. 1 та ч. 2 ст. 273, ч. 1 та ч. 2 ст. 274, ч. 2 ст. 275 КК) [5].

Додатковим покаранням визначено позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Цей вид покарання передбачений у всіх санкціях норм розділу X Особливої частини КК, за винятком ч. 1 ст. 271 КК. У санкціях воно вказується або як обов'язкове для застосування (ч. 2 ст. 272, ч. 2 ст. 273, ч. 1 та ч. 2 ст. 274, ч. 2 ст. 275 КК), або як факультативне (ч. 2 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 275 КК) [5].

Оскільки злочини проти безпеки виробництва за формою вини є необережними, суди в більшості випадків призначають засудженим покарання, не пов'язані з позбавленням волі, зокрема, штраф, виправні роботи тощо. П. О. Самелюк та О. С. Іщенко, які дослідили судову практику про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці, зазначили, що, враховуючи форму вини, відсутність смертельних випадків із людьми, підпадання певної частини винних осіб під дію закону про амністію, призначення засудженим за злочини проти безпеки виробництва покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, можна визнати обґрунтованим [6, с. 27, 28].

Штраф. Відповідно до ст. 53 КК цей вид покарання є грошовим стягненням, що накладається судом у випадках і в межах, установлених законом.

Із числа реально призначених покарань штраф за злочини, що розглядаються, застосовується найчастіше (58%) [6, с. 23–29]. За матеріалами судової практики, що була нами досліджена стосовно 185 осіб, засуджених за ст. 272 КК (найбільш поширений злочин проти безпеки виробництва), штраф призначався у 43% випадків [7, с. 258].

В. П. Козирєва, розглядаючи у цілому питання застосування штрафу, підкреслює, що розширене призначення судами штрафу заслуговує на схвалення, особливо коли це покарання застосовується в альтернативі позбавленню волі на певний строк [8, с. 13].

Практика призначення судами покарання у виді штрафу за злочини проти безпеки виробництва виглядає загалом правильною. Проте трапляються й недоліки, з-поміж яких найбільш типовим є *визначення у вироках грошової суми штрафу без одночасної вказівки на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.* Так, *Маловисківським районним судом Кіровоградської області Б. та М. було призначено покарання у виді штрафу по 510 грн кожному* [9]. *В іншому випадку Алчевським міським судом Луганської області З. було призначено покарання у виді штрафу – 510 грн* [10]. Такий доволі розповсюджений підхід не відповідає положенням як ст. 53 КК, так і санкціям норм розділу X Особливої частини КК, в яких розмір штрафних стягнень визначено в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Окрім того, зазначений підхід призводить інколи й до грубих порушень закону про кримінальну відповідальність щодо мінімальних обмежень, установлених у ст. 53 КК. *Так, Пролетарський районний суд м. Донецька визначив засудженому за ст. 272 КК штраф у розмірі 425 грн [11]*, що у перерахунку складає лише 25 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тоді як мінімальна межа для штрафу встановлена у 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 53 КК).

Трапляються й випадки, коли суди, призначаючи штраф, обмежуються, навпаки, вказівкою *лише на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, не зазначаючи розміру штрафу у гривневому вимірі*. І хоча у чинному законодавстві немає вимоги щодо

необхідності такого перерахунку, однак уявляється, що такий підхід до визначення розміру штрафу у вироку виглядає більш переконливим осудом із боку держави і, що головне, значно зрозумілішим для засудженого. Не випадково суди нерідко вказують у вироках *і на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, і на їх еквівалент у гривнях.* Такий підхід визначення у судовому вироку покарання у виді штрафу уявляється найбільш правильним [22, с. 144].

Відповідно до ч. 3 ст. 53 КК штраф може бути призначений судом і як основне, і як додаткове покарання за умови, коли його спеціально передбачено в санкції норми Особливої частини КК [5].

Звернення до санкцій норм розділу X Особливої частини КК засвідчує, що жодна з них не містить вказівки на штраф як додаткове покарання. Слід зазначити, що на теперішній час і в інших розділах Особливої частини КК штраф як додаткове покарання визначений лише в окремих випадках (наприклад, ч. 1 ст. 144 КК («Насильницьке донорство»), ч. 2 ст. 370 КК («Провокація підкупу»)). Тобто такий додатковий захід державного примусу не є типовим. Водночас актуальність розширення застосування такого виду покарання є очевидною, особливо за необережні злочини, коли суди при обранні засудженим покарання у виді обмеження або позбавлення волі застосовують звільнення засуджених від покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК або застосовують ст. 69 КК і призначають більш м'яке покарання, або на підставі цієї ж статті не призначають обов'язкового додаткового покарання.

У літературі практично ніхто не заперечує проти пропозиції щодо збільшення кількості санкцій, у яких штраф було б передбачено як додаткове покарання. Науковці, звертаючись до проблеми призначення штрафу, зазначають, що потенційні можливості штрафу як додаткового покарання у КК залишилися, на жаль, практично нереалізованими [12, с. 113; 13, с. 247; 14, с. 210]. У той самий час штраф є ефективним засобом запобігання вчиненню злочинів та виховання осіб, котрі вчинили злочини, і тому слід було б передбачити додаткове покарання у виді штрафу більш широко [13, с. 313; 15, с. 67; 16, с. 72; 17, с. 220].

Розвиваючи ідею розширення застосування штрафу за рахунок його призначення як додаткового покарання, вважаємо за можливе

запропонувати внести зміни до ч. 3 ст. 53 КК, дозволивши судам призначати додаткове покарання у виді штрафу і тоді, коли це не передбачено у конкретній санкції статті Особливої частини КК. Оскільки штраф є перспективним видом кримінального покарання, достатньо широке використання його на практиці матиме також суттєвий економічний ефект [22, с. 144, 145].

Виправні роботи як вид покарання зазначено у санкціях ч. 1 та ч. 2 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 та ч. 2 ст. 275 КК. Законодавець, встановлюючи строки, на які можуть бути призначені виправні роботи, визначив у наведених нормах лише максимальну межу покарання – «до двох років». Що стосується мінімальної межі цього виду покарання, то суди керуються положеннями ст. 57 КК, якими початковий строк визначено «від шести місяців». У ст. 57 КК також зазначено, що виправні роботи відбуваються за місцем роботи засудженого та що із суми його заробітку провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків (ч. 1). Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. №7 виправні роботи застосовуються *тільки до працюючих осіб* (п. 12) [18, с. 14–20].

Відрахування із заробітку засудженого є основним каральним елементом цього виду покарання, оскільки право особи на винагороду за її працю змінюється у несприятливий бік. Тому відсутність вказівки на розмір відрахувань є підставою для скасування вироку (п. 13 наведеної постанови Пленуму ВСУ) [18, с. 14–20]. Окрім того, Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК) для засуджених до виправних робіт передбачені додаткові обмеження щодо трудових та інших особистих прав людини, зокрема, заборона на звільнення з роботи за власним бажанням без дозволу кримінально-виконавчої інспекції (ч. 1 ст. 42 КВК), заборона на виїзд за межі України без дозволу кримінально-виконавчої інспекції (ч. 4 ст. 42 КВК) та ін. [19].

Так, *вироком Богородчанського районного суду Івано-Франківської області за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, що заподіяло шкоду здоров'ю потерпі-*

лого, О. була засуджена за ч. 1 ст. 272 КК до виправних робіт строком 2 роки із щомісячним відрахуванням у доход держави 20% її заробітку [20]. *В іншій справі Дзержинським районним судом Донецької області Г. за ч. 1 ст. 272 КК призначено покарання у виді виправних робіт строком 6 місяців із відрахуванням у дохід держави 10% із заробітної плати щомісячно* [21].

Виправні роботи є ефективним засобом виправлення правопорушника шляхом його трудового виховання. Правильне вирішення питання про застосування виправних робіт, особливо у тих випадках, коли закон передбачає й інші види покарання, значною мірою залежить від ретельного з'ясування даних про особу підсудного (працездатність, ставлення до праці, сімейний стан, наявність дітей, поведінка на роботі і за місцем проживання тощо) [16, с. 57]. Виправні роботи є прийнятним видом покарання за злочини проти безпеки виробництва ще й тому, що виробництво продовжує функціонувати та не зупиняється через відсутність належних працівників.

На жаль, рекомендації щодо більш широкого застосування виправних робіт поки що не сприймаються судами, у будь-якому разі при призначенні покарання за злочини, що розглядаються. Виправні роботи як покарання за порушення вимог безпеки виробництва призначаються обмежено. За показниками П. О. Самелюка та О. С. Іщенка, а так само за нашими розрахунками, відсоток засуджених до цього виду покарання складає 4,7% [6, с. 28]. Майже такий самий показник було отримано нами при дослідженні практики призначення покарання за злочини, передбачені ст. 272 КК. Із 185 засуджених осіб за цією статтею покарання у виді виправних робіт було призначено 7 особам, що склало лише 4% (із них за ч. 1 – 6 особам, за ч. 2 – 1 особі) [7, с. 258]. Як бачимо, виправні роботи за злочини, передбачені розділом X Особливої частини КК, призначаються досить рідко, що не можна визнати позитивною практикою, виходячи з їх ефективності.

На наш погляд, судам слід частіше призначати покарання у виді виправних робіт за ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273 КК, оскільки це відповідає суспільній небезпечності скоєних діянь та особливості суб'єктів зазначених злочинів і дозволяє не переривати виробничі процеси (на відміну від позбавлення волі).

Висновки.

1. Аналіз теоретичних досліджень та судової практики дає підстави для висновку, що державна каральна політика за злочини проти безпеки виробництва має як недоліки у правозастосуванні, зокрема, при призначенні судами покарань у виді штрафу та виправних робіт, так і резерви щодо підвищення її ефективності та законодавчого забезпечення.

2. У вироках при призначенні судами покарання у виді *штрафу* поширеним є *визначення грошової суми без вказівки на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.* Такий підхід не відповідає як ст. 53 КК, так і санкціям норм розділу X Особливої частини КК, в яких розмір штрафних стягнень визначено в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Окрім того, зазначений підхід призводить інколи й до грубих порушень закону про кримінальну відповідальність щодо мінімальних обмежень, установлених у ст. 53 КК. Така практика застосування покарання у виді штрафу потребує перегляду вироків судовими органами.

3. Доцільним слід визнати підхід, коли суди, призначаючи штраф за злочини проти безпеки виробництва, вказують у вироках *і на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, і на їх еквівалент у гривнях*. Для закріплення такої практики вважаємо можливим запропонувати Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ надати у постанові, присвяченій питанням призначення покарання у виді штрафу, таку рекомендацію: *«Судам при призначенні покарання у виді штрафу слід здійснювати перерахунок неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у гривні та вказувати в обвинувальних вироках як на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, так і на еквівалент у гривнях»* [22, с. 145].

4. Ураховуючи потребу у більш широкому застосуванні штрафу як додаткового покарання, пропонуємо ч. 3 ст. 53 КК сформулювати таким чином: *«3. Штраф як додаткове покарання може бути призначений судом і тоді, коли його не передбачено в санкції статті (частини статті) Особливої частини цього Кодексу».*

5. Під час дослідження було виявлено, що *рекомендації стосовно більш поширеного застосування виправних робіт не сприйма-*

ються судами, які надають перевагу штрафу або звільненню від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. Вважаємо за необхідне зазначити, що виправні роботи є достатньо помірним покаранням для осіб, які засуджуються за порушення вимог безпеки, що не пов'язані з настанням надто тяжких наслідків. Має також значення особистість суб'єктів вчинення таких злочинів, які у своїй більшості здійснюють корисну та необхідну для суспільства виробничу діяльність. Призначення такого покарання дозволяє не переривати виробничий процес, залишаючи необхідних працівників на виробництві.

Перелік літератури

1. Актуальные вопросы применения лишения свободы и дополнительных наказаний / под ред. проф. И. М. Гальперина. – М. : Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1979. – 171 с.

2. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : монографія / О. О. Книженко. – Х. : Акта, 2013. – 384 с.

3. Філей Ю. Поняття кримінально-правової санкції / Ю. Філей // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 11. – С. 30–35.

4. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08 / В. И. Борисов ; Укр. юрид. акад. – Харьков, 1992. – 399 с.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

6. Самелюк П. О. Практика розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці / П. О. Самелюк, О. С. Іщенко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2007. – № 6. – С. 23–29.

7. Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. – Х. : Юрайт, 2012. – 296 с.

8. Козирєва В. П. Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. П. Козирєва ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 20 с.

9. Архів Маловисківського районного суду Кіровоградської області 2008 р., кримін. справа № 1–104/2008.

10. Архів Алчевського міського суду Луганської області за 2008 р., кримін. справа № 1–300/2008.

11. Архів Пролетарського районного суду м. Донецька за 2004 р., кримін. справа № 1–143/04.

12. Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : монографія / В. О. Попрас. – Х. : Право, 2009. – 224 с.

13. Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю. А. Пономаренко. – Харьков : ФИНН, 2009. – 344 с.

14. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим добувним промислом : монографія / К. М. Оробець. – Х. : Право, 2014. – 256 с.

15. Гальперин И. М. Наказание: социальная функция, практика применения / И. М. Гальперин. – М. : Юрид. лит, 1983. – 208 с.

16. Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В. Т. Маляренко. – К. : Фонд «Правова ініціатива», 2003. – 156 с.

17. Соларьова Д. В. Штраф як вид покарання: внесення змін до положень ст. 53 КК України / Д. В. Соларьова //«De Lege Ferenda»! – Вип. 1. – Х. : Стиль-Іздат, 2015. – С. 216–220.

18. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму ВСУ від 24 жовт. 2003 р. № 7 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.

19. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2004 р. № 1129-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

20. Архів Богородчанського районного суду Івано-Франківської області за 2004 р., кримін. справа № 1–10/2004.

21. Архів Дзержинського районного суду Донецької області за 2005 р., вирок від 13 липня 2005 р.

22. Крайник Г. С. Штраф як вид покарання за злочини проти безпеки виробництва: зміст та практика застосування / Г. С. Крайник // Підприємництво, госп-во і право. – 2016. – № 3. – С. 142–146.

Транслітерація переліку літератури

1. Aktualnie voprosy prymenenyia lyshenyia svobodi y dopolnytelnikh nakazanyi [Actual questions of application of imprisonment and additional penalties]. Moscow: Vsesoiuz. yn-t po yzuch. prychyn y razrab. mer preduprezhdenyia prestupnosty, 1979, 171 p. [in Russian].

2. Knyzhenko O. O. Teoretychni zasady vstanovlennia sanktsii u kryminalnomu pravi [Theoretical basis of establishing criminal law sanctions]. Kharkiv: Akta, 2013, 384 p. [in Ukrainian].

3. Filei Yu. Poniattia kryminalno-pravovoi sanktsii [The concept of criminal law sanctions]. Visn. Prokuratury, 2003, № 11, pp. 30–35 [in Ukrainian].

4. Borisov V. I. Osnovnie problemi okhrany bezopasnosty proyzvodstva v uholovnom zakonodatelstve Ukrayny [The main problems of safety of manufacture in the criminal legislation of Ukraine]. Kharkov, 1992, 399 p. [in Russian].

5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III, Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. 2001, № 25–26. Art. 131 [in Ukrainian].

6. Praktyka rozghliadu sudamy kryminalnykh sprav pro zlochyny, poviazani z porushenniam vymoh zakonodavstva pro okhoronu pratsi [The practice of examination by courts of criminal cases of crimes related to violation of labor protection legislation]. Visn. Verkhov. Sudu Ukrainy, № 6, 2007, pp. 23–29 [in Ukrainian].

7. Borisov V. I., Kraynik G. S. Kryminalna vidpovidalnist za porushennia pravyl bezpeky pid chas vykonannia robit z pidvyshchenoiu nebezpekoiu [Criminal liability for violation of rules of safety while fulfilling risky jobs]. Kharkiv: Yurait, 2012, 296 p. [in Ukrainian].

8. Kozyrieva V. P. Kryminalni pokarannia mainovoho kharakteru za zakonodavstvom Ukrainy [Criminal punishments of material nature under the legislation of Ukraine]. Kyiv, 2007, 20 p. [in Ukrainian].

9. Arkhiv Malovyskivskoho raionnoho sudu Kirovohradskoi oblasti 2008 r., krymin. sprava № 1–104/2008.

10. Arkhiv Alchevskoho miskoho sudu Luhanskoi oblasti za 2008 r., krymin. sprava № 1–300/2008.

11. Arkhiv Proletarskoho raionnoho sudu m. Donetska za 2004 r., krymin. sprava № 1–143/04.

12. Popras V. O. Shtraf yak vyd pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy [Fine as a form of punishment under the criminal law of Ukraine]. Kharkiv: Pravo, 2009, 224 p. [in Ukrainian].

13. Ponomarenko Yu. A. Vydi nakazanyi po uholovnomu pravu Ukrayny [Forms of punishment under criminal law of Ukraine]. Kharkiv: Fynn, 2009, 344 p. [in Russian].

14. Orobets K. M. Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne zainiattia rybnym, zvirynym abo inshym dobuvnym promyslom [Criminal liability for illegal occupation of fishing or hunting or other hunting industry]. Kharkiv: Pravo, 2014, 256 p. [in Ukrainian].

15. Halperyn Y. M. Nakazanye: sotsyalnaia funktsyia, praktyka prymenenyia [Punishment: the social function, the practice of application]. Moscow: Yuryd. lyt., 1983, 208 p. [in Russian].

16. Maliarenko V. T. Pro pokarannia za novym Kryminalnym kodeksom Ukrainy [On the punishment for the new Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Fond Pravova initsiatyva, 2003, 156 p. [in Ukrainian].

17. Solarova D. V. Shtraf yak vyd pokarannia: vnesennia zmin do polozhen st. 53 KK Ukrainy [Fine as a form of punishment, amendments to the provisions of Art. 53 Criminal Code of Ukraine]. Kharkiv: Styl-Izdat, 2015, pp. 216–220 [in Ukrainian].

18. Pro praktyku pryznachennia sudamy kryminalnoho pokarannia [On the practice courts purpose of punishment] : postanova Plenumu VSU vid 24 zhovtnia 2003 r. № 7, Visn. Verkhov. Sudu Ukrainy. 2003, № 6, pp. 14–20 [in Ukrainian].

19. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy [Criminal-executive Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2004 r. № 1129 – IV, Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy, 2004, № 3–4. Art. 21 [in Ukrainian].

20. Arkhiv Bohorodchanskoho raionnoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti za 2004 r., krymin. sprava № 1–10/ 2004.

21. Arkhiv Dzerzhynskoho raionnoho sudu Donetskoi oblasti za 2005 r., vyrok vid 13 lypnia 2005 r.

22. Krainyk G. S. Shtraf yak vyd pokarannia za zlochyny proty bezpeky vyrobnytstva: zmist ta praktyka zastosuvannia [Fine as a form of punishment for crimes against the safety of manufacture, content and practice of adoption] / G. S. Krainyk // Pidpryiemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2016, № 3, pp. 142–146 [in Ukrainian].

Борисов В. І., Крайник Г. С. Питання застосування штрафу та виправних робіт за злочини проти безпеки виробництва (розділ X Особливої частини Кримінального кодексу України)

Стаття присвячена аналізу питань застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, за злочини проти безпеки виробництва. Досліджено судову практику щодо призначення зазначених покарань за злочини, передбачені статтями 271–275 КК України. Встановлено, що державна каральна політика за злочини проти безпеки виробництва має як недоліки у правозастосуванні, так і резерви щодо підвищення її ефективності та законодавчого забезпечення. Основну увагу приділено штрафу та виправним роботам.

Зазначено, що розширення застосування штрафу за злочини проти безпеки виробництва заслуговує на схвалення, особливо коли це покарання визначено в санкції норми закону про кримінальну відповідальність в альтернативі до інших покарань і, зокрема, позбавленню волі на певний строк. Установлено й недоліки застосування цього виду покарання, з-поміж яких найбільш типовим є визначення судами у вироках грошової суми штрафу без одночасної вказівки на кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Звернено також увагу на акту-

альність розширення цього виду покарання як додаткового, особливо за необережні злочини.

Проаналізовано практику призначення виправних робіт. Виявлено, що рекомендації щодо більш поширеного застосування цього виду покарання, у тому числі за порушення вимог безпеки виробництва, поки що не сприймаються судами. Зазначено, що такий підхід не можна визнати позитивною практикою, оскільки виправні роботи є ефективним засобом виправлення правопорушника шляхом його трудового виховання. Крім того, виправні роботи є прийнятними і тому, що виробництво продовжує функціонувати, не зупиняється через відсутність потрібних працівників.

Запропоновано удосконалити чинне законодавство України про кримінальну відповідальність (ч. 3 ст. 53 КК України). Сформульовані пропозиції до Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо усунення недоліків призначення покарання у виді штрафу та виправних робіт за злочини проти безпеки виробництва.

Ключові слова: *штраф, виправні роботи, покарання, злочини проти безпеки виробництва, законодавство України про кримінальну відповідальність.*

Борисов В. И., Крайник Г. С. Вопросы применения штрафа и исправительных работ за преступления против безопасности производства (раздел X Особенной части Уголовного кодекса Украины)

Статья посвящена анализу вопросов применения наказаний, не связанных с лишением свободы, за преступления против безопасности производства. Исследована судебная практика относительно назначения указанных наказаний за преступления, предусмотренные статьями 271–275 УК Украины. Установлено, что государственная карательная политика за преступления против безопасности производства имеет как недостатки в правоприменении, так и резервы по повышению её эффективности и законодательного обеспечения. Основное внимание уделяется штрафу и исправительным работам.

Отмечено, что расширение применения штрафа за преступления против безопасности производства заслуживает одобрения, особенно когда это наказание указано в санкции нормы закона об уголовной ответственности в альтернативе с иными наказаниями и, в частности, лишением свободы на определенный срок. Установлены и недостатки применения этого вида наказания, среди которых наиболее типичным является указание судами в приговорах денежной суммы штрафа без одновременного указания на количество необлагаемых минимумов доходов граждан. Обращено также внимание на актуальность расширения этого вида наказания в качестве дополнительного, особенно за неосторожные преступления.

Проанализирована практика назначения исправительных работ. Выявлено, что рекомендации по более широкому применению этого вида наказания, в том числе за нарушение требований безопасности производства, пока что не воспринимаются судами. Отмечено, что такой подход нельзя признать положительной практикой, поскольку исправительные работы являются эффективным средством

исправления правонарушителя путем его трудового воспитания. Кроме того, исправительные работы являются приемлемыми и потому, что производство продолжает функционировать, не останавливается из-за отсутствия надлежащих работников.

Предложено усовершенствовать действующее законодательство Украины об уголовной ответственности (ч. 3 ст. 53 УК Украины). Сформулированы предложения Пленуму Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел с целью устранения недостатков назначения наказания в виде штрафа и исправительных работ за преступления против безопасности производства.

Ключевые слова: *штраф, исправительные работы, наказание, преступления против безопасности производства, законодательство Украины об уголовной ответственности.*

Borisov V. I., Kraynik G. S. Questions of application of a fine and correctional labor for crimes against the safety of manufacture (section X of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine)

The article deals with the application of fine and correctional labor for crimes against the safety of manufacture. The court practice of imposition of punishment for crimes provided for Articles 271–275 of the Criminal Code of Ukraine has been studied. The authors established that the state policy in the sphere of crimes against the safety of manufacture has both negative attributes in the law enforcement practice and reserves on rising of its effectiveness and legislative supplying. The most of the focus in the article is on fine and correctional labor. It was underlined in the article that imposition of fine for crimes against the safety of manufacture is more commendable than other alternative penalties, provided for by a sanction of an article of the Criminal Code of Ukraine, especially when it is a deprivation of freedom for determined period. The weaknesses of the imposition of this type of criminal penalty have been also determined. The most typical from them is a denotation by courts in sentences amount of fine without simultaneous description of its in basic income amounts. The authors furthermore paid attention on the applicability of the extension of the imposition of fine as an additional punishment, particular for negligent crimes.

The practice of imposition of correctional labor has been analyzed. As result of it, the authors concluded, that courts doesn't apply this type of criminal penalty often, including forcrimes against the safety of manufacture. It underlined in the article, that correctional labor are an effective criminal offender's cure, because of his labor nurturing. Besides, imposition of correctional labor provides an opportunity to enterprise's uninterrupted functioning.

As a result of this scientific research the authors proposed to improve the current criminal legislation of Ukraine by introduction of amendments to the part 3 of Article 53 of the Criminal Code of Ukraine. Also the recommendations for the Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases have been offered.

Key words: *fine, correctional labor, crimes against the safety of manufacture, the criminal legislation of Ukraine.*